

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

УДК 378:316.6

Н.В. БЕСПАЛОВА,
*старший викладач кафедри іноземних мов
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ВИПУСКНИКІВ ПРОГРАМ МІЖКУЛЬТУРНОГО ОБМІНУ

Статтю присвячено проблемі дослідження вивчення особливостей взаємозв'язку особистісних характеристик людини та рівня її психологічної адаптованості до нового середовища.

Ключові слова: адаптація, особистісні особливості, культурний шок.

Вступ. «Бути чи не бути? Залишитися тут чи повернутися до дому?» – один з різновидів питань, що задають собі деякі учасники програм міжкультурного обміну, що знаходяться на стажуванні. Це – особистості, що не пристосувалися, не адаптувалися до перебування в інокультурному середовищі протягом тривалого часу. Їх небагато, але вони є. Подолавши складний конкурс, перебуваючи у чужій країні, вони стають перед вибором: повернутися додому чи скоритися, терпіти. Деякі дезадаптовані особистості повертаються. Деякі не наважуються. Ситуація дуже складна.

Як можна попередити подібні ситуації? Є кілька можливих шляхів вирішення цього питання. Один з них – проведення спеціальних програм, спрямованих на попередження виникнення культурного шоку. Такі програми зараз активно використовуються. Їх провідне завдання – ознайомити учасників програми з переліком можливих труднощів, дати цінні поради. Так, подолавши курс з профілактики культурного шоку, деякі люди все одно його відчують, і сила цього шоку у різних людей різна. Тому головним питанням цієї статті буде виявлення факторів, що впливають на ступінь культурного шоку, а отже – на ступінь дезадаптованості.

Метою дослідження є вивчення особливостей взаємозв'язку рис особистості людини та рівня її соціально-психологічної адаптованості до нового середовища.

Експериментальна частина цієї роботи являє собою емпіричне дослідження, метою якого виступає вивчення особливостей взаємозв'язку рис особистості людини з успішністю адаптації.

Об'єктом цього дослідження є взаємозв'язок між психологічними характеристиками темпераменту та рівнем успішності адаптації випускників програм міжкультурного обміну.

Практична частина роботи складається з опису процедури проведення й аналізу результатів емпіричного дослідження особливостей взаємозв'язку соціально-психологічної адаптації та рис особистості.

Новизна роботи та її теоретичне і практичне значення обумовлюються новаторським підходом до вивчення взаємозв'язку рис особистості та рівня соціально-психологічної адаптації у специфічному контексті проблемної ситуації.

Виклад основного матеріалу. Експериментальною гіпотезою цього дослідження було висунуто таке припущення: ступінь виразності таких рис особистості, як замкнутість – товариськість, емоційна нестійкість – емоційна стійкість, підвладність почуттям – висока нор-

мативність поведінки, боязкість – сміливість, консерватизм – радикалізм, низький самоконтроль – високий самоконтроль, стриманість – експресивність, розслабленість – напруженість, буде впливати на ступінь соціально-психологічної реадaptaції випускників програм міжкультурного обміну. Таким чином, ми припускаємо, що високий ступінь соціально-психологічної адаптованості до нової культури будуть мати випробувані з високим ступенем виразності таких рис: товариськість, емоційна стійкість, висока нормативність поведінки, сміливість, радикалізм, високий самоконтроль (внутрішній локус контролю), розслабленість, експресивність. Відповідно, низький ступінь соціально-психологічної адаптованості до нової культури будуть мати випробувані з високим ступенем виразності таких рис: замкнутість, емоційна нестійкість, підвладність почуттям, боязкість, консерватизм, низький самоконтроль (зовнішній локус контролю), стриманість, напруженість [1].

Випробуваними в цьому емпіричному дослідженні виступили 30 студентів (16 жінок та 14 чоловіків) II–IV курсів гуманітарних спеціальностей (19–21 років), що брали участь у програмах міжкультурного обміну і перебували у США протягом двох навчальних семестрів (приблизно 10 місяців). Однією з вимог до випробуваних було те, що це був їх перший досвід відвідування країни, культурні звичаї якої радикально відрізняються від українських.

Емпіричне дослідження проводилося з використанням таких психодіагностичних методик: опитувальник СПА К. Роджерса і Р. Раймонда, методика багатофакторного дослідження особистості Р. Кеттелла (№ 105) (16 PF – опитувальник) [2]. Також варто згадати і про авторський опитувальник. Він був складений і застосований, виходячи з існуючої ситуації: у процесі огляду літератури не було знайдено даних щодо СПА для випускників програм міжкультурного обміну. Тому було б досить важко визначити, який ступінь адаптованості (виходячи з отриманих балів) можна вважати адекватним, а який – низьким.

Авторський опитувальник містить перелік питань, що стосуються суб'єктивної оцінки успішності різного роду діяльності: навчання, дозвілля, роботи. Випробуваним пропонували оцінити свою діяльність за десятибальною шкалою. Дані, отримані за цим опитувальником і за опитувальником СПА, зіставлялися і, виходячи з цього, робився висновок про ступінь адаптованості.

Опитувальник СПА. Методика діагностики соціально-психологічної адаптації, запропонована К. Роджерсом і Р. Даймондом, являє собою опитувальник, що включає 101 твердження, які випробуваним пропонується оцінити за 7-бальною шкалою залежно від відповідності твердженню, що пропонувались в опитувальнику, уявленням випробуваних про себе. Методика дозволяє оцінити інтегральні показники адаптації, самоприйняття, прийняття інших, емоційної комфортності, інтернальності, прагнення до домінування; позитивні і негативні полюси цих інтегральних показників.

Інтегральний показник адаптації відображає співвідношення адаптаційних і дезадаптаційних тенденцій функціонування людини в соціумі. Цей показник містить у собі такі аспекти, як самоприйняття, прийняття інших, емоційна комфортність, інтернальність і прагнення до домінування.

Показник адаптивності є позитивним полюсом та інтегральним показником адаптації і відображає гомеостатичні і гедоністичні ставлення людини до зовнішнього світу. Адаптивна людина критично сприймає норми і правила соціуму. Вона цінує свою особистість і особистості інших людей, ця людина прагне до самовдосконалення і не зупиняється у своєму розвитку. Вона знає свої сили і вміє домагатися своїх цілей. Вона успішна, активна. Це оптимістично настроєна людина.

Показник дезадаптивності є негативним полюсом інтегрального показника адаптації і відображає дисгармонію у сфері соціальних відносин людини. Дезадаптивна людина найчастіше настроєна песимістично, млява, пасивна, нездатна долати свої труднощі. Вона може бути постійно незадоволена собою та іншими. Для дезадаптивної людини характерні й інші дисфоричні і депресивні риси.

Методика багатофакторного дослідження особистості Р. Кеттелла – скорочений варіант.

Опитувальник призначено для вимірювання шістнадцяти факторів особистості, він дає багатогранну інформацію про особистісні риси, що називаються конституційними факторами, запропонованими Р. Кеттеллом.

Опитувальник складається зі 105 питань. Ці питання допомагають випробуваним визначити деякі властивості їхньої особистості (41). Тут не може бути «правильних» або «помилкових» відповідей. Люди різні, і кожний може висловити свою думку.

Відповідаючи на кожне питання, випробувані мають обрати один із трьох запропонованих варіантів відповіді – той, який найбільшою мірою відповідає їх поглядам, їх уявленню про себе. Випробувані не мають: довго думати над питанням, а ставити відповідь, що першою спаде їм на думку; занадто часто ставити проміжні, непевні відповіді, типу «не знаю», «щось середнє».

Отримані дані обробляються за допомогою ключа. Отримані бали розподіляються за біполярною шкалою з крайніми значеннями в 1 і 12 балів. Відповідно, першій половині шкали (від 1 до 6,5) привласнюється знак «-», другій половині (від 6,5 до 12) – знак «+». При інтерпретації результатів приділяється увага у першу чергу найбільш низьким і найбільш високим значенням факторів.

Аналізується також сукупність факторів у їх взаємозв'язках у таких, наприклад, блоках:
– емоційно-вольові особливості;
– комунікативні властивості й особливості міжособистісної взаємодії.

Також варто згадати про адаптацію цього опитувальника з урахуванням специфіки нашого дослідження. З опитувальника було виключено фактор «інтелект». Це пояснюється специфікою проведення добору учасників програм міжкультурного обміну, тобто наявністю спеціального тестування інтелектуальних здібностей претендентів (наприклад, використання TOEFL).

Емпіричне дослідження проводилося у декілька етапів:

1) оцінка рівня виразності рис особистості за допомогою методики багатофакторного дослідження особистості Р. Кеттелла. Кожен з випробуваних одержував матеріал через Інтернет чи у вигляді надрукованих тестових завдань, відповіді на які заносилися в бланки для відповідей, які прикладалися до завдань. На виконання завдання приділялося приблизно 25 хв;

2) після виконання завдань 16PF, випробуваним пропонувалося відповісти на питання опитувальника СПА. Перелік питань також надсилався випробуваним за допомогою Інтернету чи роздавався в друкованому вигляді. На виконання завдання приділялося приблизно 15–20 хв;

3) також досліджуваним пропонувалося відповісти на питання авторського опитувальника (до 5 хв).

Опрацювання результатів дослідження. Результати проведеного емпіричного дослідження опрацьовувалися відповідно до вимог авторів методик [2; 3].

Результати, отримані від усіх випробуваних, були піддані статистичному аналізу.

Комплексний аналіз результатів дослідження. Як і передбачалося в гіпотезі, випробувані з низьким показником СПА характеризуються низьким самоконтролем (зовнішнім локусом контролю), неадекватною самооцінкою; вони емоційно нестійкі, підвладні почуттям; для більшості з них характерна тривожність, замкнутість, стриманість. Деякі проблеми із соціально-психологічною адаптацією можуть виникнути через зайвий консерватизм.

Для випробуваних з високим показником СПА характерна адекватність самооцінки. Вони відкриті до оточуючих, сприймають їх такими, які вони є; товариські. Такі люди не люблять знаходитися в залежності від оточуючих, прагнуть приймати рішення самі, готові до пізнання нового (радикалізм).

Автори методики припускали, що соціально і психологічно адаптована людина почувається емоційно комфортно, із повагою ставитися до себе і навколишніх і приписує відповідальність за результати своєї діяльності своїм спроможностям і зусиллям. Відповідно, дезадаптивні особистості емоційно дискомфортні, мають неадекватну (частіше – занижену) самооцінку, замкнуті, нетовариські і схильні до втечі від реальності.

Висновки. Отримані результати узгоджуються з даними психологічних досліджень у сфері вивчення соціально-психологічної адаптації та рис особистості; вони підтверджують висунуту гіпотезу про те, що ступінь виразності таких рис особистості, як замкнутість – товариськість, емоційна нестійкість – емоційна стійкість, підвладність почуттям – висока нормативність поведінки, боязкість – сміливість, консерватизм – радикалізм, низький само-

контроль – високий самоконтроль, розслабленість – напруженість, має високий рівень кореляції зі ступенем соціально-психологічної адаптації випускників програм міжкультурного обміну.

Перспективи цього дослідження вбачаються у подальшому більш детальному вивченні взаємозв'язку соціально-психологічної адаптації та ступеня виразності рис особистості. Зокрема використана у цій роботі методика Кеттелла може бути використана організаторами програм міжкультурного обміну для прогнозування рівня адаптованості фіналістів до умов перебування в іншокультурному середовищі. Результати використання цієї методики можуть реєструватися протягом усього навчального року (тобто про рівень адаптованості можна судити за результатами навчання фіналістів, виходячи з характеристик на фіналістів, надісланих керівниками програм). У цьому ж виражається і практичне значення цієї роботи, тобто використання методики Кеттелла з метою прогнозування рівня соціально-психологічної адаптації.

Список використаної літератури

1. Белинская Е.П. Социально-психологические методы анализа особенностей этнической социализации / Е.П. Белинская, Т.Г. Стефаненко. – М., 2002. – 189 с.
2. Райгородский Д.Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты / Д.Я. Райгородский. – Самара, 1999. – 672 с.
3. Peabody D. Some determinants of factor structures from personality-trait descriptors / D. Peabody, L. Goldberg. – Oxford, 1989. – 127 с.

Статья посвящена проблеме исследования взаимосвязи между определенными личностными особенностями человека и уровнем его психологической адаптации к новой среде.

Ключевые слова: адаптация, личностные особенности, культурный шок.

The given research focuses on identifying specific personality characteristics to assess the individual level of adaptation to the changing life situations.

Key words: adaptation, personality characteristics, culture shock.

Надійшло до редакції 7.09.2011.